

*Малоока Леся Василівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри шоу-бізнесу
Київського національного університету
культури і мистецтв*

МАСОВІ СВЯТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета роботи. Робота присвячена дослідженню та визначенню театралізованого масового свята як важливого соціокультурного чинника формування й становлення національної культури. **Методологія дослідження** передбачає застосування історико-культурологічного та історико-логічного методу, соціально-філософського аналізу проблеми формотворення національної культури. **Наукова новизна** одержаних результатів полягає у визначенні масового театралізованого свята як особливого типу прояву культурного буття соціуму, де відображені та злиті воедино людські уявлення, принципи реального життя, фіксуються і набувають подальшого розвитку культурні надбання народу, що є історично зумовленим чинником процесу становлення національної культури. **Висновки.** Масові театралізовані свята відображають позицію народу щодо віри в ідеали та відображають рівень якості взаємостосунків суспільства. Ось чому, саме останнім часом, після «революції гідності» (як і «помаранчевої») в Україні, яка власне продемонструвала всі позитивні та негативні якості як регульованого, так і повністю стихійного масового дійства, чітко окреслюється якісне зростання інтересу до масових дійств, зокрема масових театралізованих свят. Що, в свою чергу, ще раз підтверджує їх роль та вплив як вагомого чинника у формуванні й становленні національної культури держави.

Ключові слова: масові свята, національна культура, суспільство, засади формування.

*Малоока Леся Васильевна, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры шоу-бизнеса
Киевского национального университета культуры и искусств*

Массовые праздники как фактор формирования национальной культуры

Цель работы. Работа посвящена исследованию и определению театрализованного массового праздника как важного социокультурного фактора формирования и становления национальной культуры. **Методология исследования** предполагает применение историко-культурологического и историко-логического метода, социально-философского анализа проблемы формообразования национальной культуры. **Научная новизна** исследования заключается в определении массового театрализованного праздника особого типа проявления культурного бытия социума, где отражены и слиты воедино человеческие представления, принципы реальной жизни, фиксируются и приобретают дальнейшего развития культурное достояние народа, исторически обусловленным фактором процесса становления национальной культуры. **Выводы.** Массовые театрализованные праздники отражают позицию народа в вере в идеалы и отражают уровень качества взаимоотношений общества. Вот почему именно в последнее время, после «революции достоинства» (как и «оранжевой») в Украине, собственно продемонстрировала все положительные и отрицательные качества как регулируемого, так и полностью стихийного массового действия, четко определяется качественный рост интереса к массовым действиям, в частности массовых театрализованных праздников. Что, в свою очередь, еще раз подтверждает их роль и влияние как весомого фактора в формировании и становлении национальной культуры государства.

Ключевые слова: массовые праздники, национальная культура, общество, основы формирования.

Malooka Lesia, PhD in History, Associate Professor of Showbusiness, Kiev National University of Culture and Arts

Mass holidays as a factor in the formation of national culture

Purpose of Article. The work devoted to the study and definition of the theatrical mass holiday as an essential sociocultural factor in the formation of national culture. **The methodology** of the research involves the use of historical and cultural and historical-logical method, socio-philosophical analysis of the problem of the structure of the national culture. **Scientific novelty.** The scientific innovation of the results is to define a massive theatrical holiday of a particular type of the manifestation of the cultural existence of society, in which the human representations, the principles of real life are reflected and merged, the cultural heritage of the people is fixed and further developed, which is historically determined by the process of the formation of the national culture. **Conclusions.** Massive theatrical holidays reflect the people's belief in ideals and indicate the level of quality of social interactions in society. That is

why, just recently, after the "dignity revolution" (as well as "orange") in Ukraine, which demonstrated all the positive and negative qualities of regulated and spontaneous mass action, clearly highlighted the qualitative growth of interest in mass actions, in particular, Massive theatrical holidays. That, in turn, once again confirms their role and influence as a significant factor in the formation and formation of the national culture of the state.

Key words: mass holidays, national culture, society, principles of the formation.

Актуальність теми дослідження. Театралізованим масовим святом за нинішніх часів називають особливий тип прояву культурного буття соціуму. Суспільне за формою, виховне за метою та містеріально-естетичне за змістом, масове свято ґрунтується на складному комплексі історико-психологічних умов.

Характерною рисою масових свят є одночасна участь у них значної кількості людей, що сприяє їх консолідації, оскільки причетність до масового дійства викликає спільні почуття, об'єднує думки та прагнення. Таким чином, масові свята можна прирівняти до своєрідної естетизованої форми суспільної національної свідомості, рівень якої знаходиться в прямій залежності від ступеня соціальної консолідації. Тобто, креативна енергія, що вивільняється під час масових видовищ, є глобальною рушійною силою, яка здатна об'єднати ідейно та духовно народ в єдине ціле. Оскільки, саме під час святкового дійства люди більш повно відчують себе єдиним народом, нацією, при умові навіть якщо вони належать до різних національностей. А відтак, нові політико-економічні обставини формують умови для функціонування нових форм масових театралізованих свят, що, в свою чергу, робить дослідження масового свята як чинника становлення національної культури актуальним і навіть важливим.

Значна увага цій проблемі неодноразово приділялась у дослідженнях таких зарубіжних і вітчизняних дослідників, як О. Курочкіна, К. Сосенко, О. Воропая, В. Скуратівського, Н. Здоровеги, В. Борисенко, Т. Гаєвської та ін. Соціальна природа свят висвітлена в працях С. Безклубенка, В. Бодака, Д. Ентіс та ін. Тим не менш, постійні трансформаційні процеси в житті країни та її населення, постійно змінюють відношення останніх до традицій і культури сьогодні, що робить проблему становлення, формування й підтримки національної культури відкритою та невирішеною.

Метою дослідження є визначення театралізованого масового свята як важливого соціокультурного чинника формування й становлення національної культури.

Виклад основного матеріалу. За З. Фрейдом [7] існує безпосередній зв'язок та взаємне спілкування між несвідомим різних людей. Дж. Морено [5], своєю чергою, сформував концепцію, згідно якої суттєво важливою основою і механізмом спілкування та взаємодії людей є «загальне несвідоме», що виникає і функціонує при відносно тривалому контакті між людьми і сприяє зняттю інтеперсональних рольових конфліктів. Більш того, підсвідомий потяг до колективного святкування є визначальною особливістю процесу становлення й формування нації. Саме масові свята відображають відгук і історію народу, окреслюють риси його майбутнього, віддзеркалюють сучасне життя, саме ту конкретику, якою сьогодні живе народ, її актуальні суспільно-політичні завдання.

Для країн Європейського Союзу, які пройшли етапи національного становлення й природної експансії, театралізовані масові свята, як чинник формотворення національної свідомості вже не є типовим й актуальним. В даній ситуації свята виступають в ролі розважальних заходів виховного, навчального, релігійного плану, тощо. Їх місце зайняли форми суто політичного характеру такі як антиглобалістські, антивоєнні маніфестації, мітинги. Тобто, містеріальна, креативна сутність європейських театралізованих масових свят модернізувалась та актуалізувалась відповідно до рівня повсякденних життєвих завдань. Отже, такий могутній чинник з націотворчого перетворився на суто рефлексивний. Натомість, у державах Сходу, Африки, Латинської Америки – тобто країнах, що розвиваються – театралізовані масові свята продовжують зберігати значний націотворчий потенціал, вагому суспільно-політичну роль.

В Україні народні свята були завжди тісно пов'язані з трудовими процесами. Обрядові ігри, веселощі мали цілком практичну мету: закликаннями, піснями, ритуальними діями примножити власний добробут та досягти згоди і гармонії з природою.

Із плином часу функції обрядових ігор змінюються. В них посилюються елементи театралізації, зовнішньої режисури. А згодом і сам обряд починає виконувати лише символічну роль, відкриваючи дорогу розвиткові нових форм життєдіяльності нації. В сучасному масовому святі

України обрядові традиційні елементи поєднуються в естетичне ціле, що створює відчуття гармонійного злиття народних традицій із сьогоденням. Так, поєднання традицій сучасного і минулого є природним для передачі національної культурної спадщини із покоління в покоління, і є виразом дійсної національної самосвідомості. Отже, театралізовані масові свята можна характеризувати і як феномен спадкоємного розвитку нації.

Д. Генкін визначає масове театралізоване свято як особливий вид соціально-культурного життя та передбачає багато типів такого дійства, найбільш значущим з яких є торжество, видовище, обряд, ритуал та карнавал [3]. Кожна історична епоха спирається на ті форми масових дійств, що найбільш відображають суть епохи. Так, під час революційних перетворень актуальними є, на думку І. Шароєва такі: демонстрації, ходи, мітинги і особливі організації маси, характерні для революції [8]. Їх агітаційна спрямованість поєднувалась з яскравою видовищністю. Адже соціальна енергія, що об'єднує спільноту, потребує цілеспрямованої уваги держави та, водночас, закладений в цій енергії виховний потенціал дозволяє оволодівати настроями мас, стверджуючи об'єктивні для всієї нації принципи.

Роль театралізованих масових свят у житті народу неоднакова у різні періоди його розвитку й становлення. Так, в межах європейської цивілізації виокремлюються такі етапи як становлення і розквіту, виродження і спотворення та етап формального відродження і утилітарного пристосування.

Перший етап становлення і розквіту характеризується найвищим рівнем розвитку театралізованих масових свят й відноситься до античної епохи. Особливої довершеності, органічності й емоційної виразності, а отже, й сугестивної сили, досягають театралізовані масові свята народів, для яких панівною релігією був політеїзм, тобто язичництво. З найдавніших часів у греків існував культ народної ходи, що супроводжувалась хоромим співом, танцями й виставами. Окрім того, влаштовувалися змагання хорів та поетів. Саме у період розквіту полісної демократії на основі цих масових театралізованих свят виникли трагедія, комедія і сатирична драма, які в Афінах з початком V століття до нашої ери стали складовою частиною яскравих містерій, присвячених богу Діонісу.

В епоху середньовіччя, коли агресивний клерикалізм у більшості країн Європи став основою державної політики, театралізовані масові свята, як і вся культура середньовіччя, набували подекуди відверто потворних форм, що характеризує етап виродження і спотворення. Ще за римських часів заведено було розпинати полонених і злочинців на свята з метою розважити плебс і зайвий раз продемонструвати могутність імператора. Тому, й в середні віки всеприлюдні страти зазвичай приурочувались до церковних свят, урочистих подій, масових гулянь тощо. Зокрема, в Іспанії після 1480 року, коли королевою Ізабеллою Кастильською було затверджено на державному рівні всевладдя «найсвятішої інквізиції», єзуїтські розправи над сотнями тисяч невинних людей перетворювалися на грандіозні масові театралізовані заходи – з урочистими ходами, костюмованими дійствами, у яких головну роль виконували засуджені до спалення.

Етапу формального відродження і утилітарного пристосування характерний потужний поступ науково-технічного прогресу, який призвів до нечуваної раніше відокремленості індивідів один від одного. Об'єм традиційного безпосереднього спілкування різко знизився, на зміну йому прийшли нові форми комунікації – телефонна, радіохвильова, супутникова, мережева, тощо. Потреба в нарочитій театралізації масових заходів просто зникла. Увага акцентувалась на відеомонтажі, оскільки більшості людей зручніше й безпечніше слідкувати за будь-якою подією вдома по телевізору, аніж безпосередньо брати в ній участь. За цих умов, функцію природних, спонтанних народних свят і зібрань майже повністю перебрали на себе цільові масові мітинги й маніфестації, які ми сьогодні безперервно споглядаємо, знову ж таки з телевізора та мережі Internet.

Таким чином, доцільним є зазначити, що для кожної окремої нації, навіть групи націй як цілісної ментальної структури, є характерними свої, притаманні лише їй театралізовані масові свята. Багатовимірність цього поняття вимагає розглядати його з різних точок зору, давати різні варіанти визначень. Кожний аспект розглядається та оцінюється окремо – історією, соціологією, етнографією, культурологією, тощо.

За словами Д. Генкіна [3], свято як дійство є перекладом на мову ігрових правил (ритуалів, обрядів, символів). Умовна дія у святі сприймається цілком серйозно. Така умовність підкреслює значення реальних подій, що лежать в основі святкового дійства. Необхідність свята виглядає як продовження трудового ритму людини, своєрідний «відкат», після напруження. Адже природа

заклала в людині потребу підсумовувати різні етапи своєї діяльності через чергування буднів та свят, оцінювати свій внесок у розв'язання тих чи інших суспільних завдань. Що значніший соціальний прогрес, інтенсивніший ритм життя та напруженіша трудова діяльність, тим необхіднішою бачиться наявність масових театралізованих свят. Усвідомлення смислового поєднання праці та свята – суть історично напрацьованого досвіду людства. Однак, з цим твердження вступає у парадокс реальність розвинених держав, де високий рівень соціальної комунікації технічними засобами відображає обмін думками, ідеями, працюючи тим самим на посилення індивідуалізму і самодостатності особи.

На думку І. Шаросва [8], масові театралізовані свята завжди мають політичний характер – пропагують ті чи інші ідеали, підтримують або засуджують політичну систему в державі, прославляють героїв дня, чергових кумирів, відображаючи тим самим ті чи інші світоглядні парадигми. У свою чергу, політична система накладає відображення на святковість як форму вияву життєвих потреб людини.

Так, в умовах раннього капіталізму масові народні свята звужились та викривились, прониклись комерційним духом або обмежились рамками приватного буття. М. Бахтін відмічає, що кімнатне свято людини буржуазної епохи зберігає в собі у викривленому вигляді правдиву природу свята (відкриті двері, достаток, сміх, перевдягання, побажання). Такий вид святкування відповідав суспільним функціям даного політичного устрою – відновленню затрачених сил, «відключенню» від механічної, позбавленої самостійності роботи [1].

Політичні умови сучасної України створюють свій суспільний фон для проведення масових театралізованих свят. Пануюча національна ідеологія сьогодні відсутня. На думку деяких дослідників, зневіра у багатьох декларованих раніше ідеалах, зокрема й церковних, призвела до того, що свята і обряди, загальнодержавні свята перестають бути природною потребою для людини. Вони приваблюють лише своїм видовищним елементом, а про те, щоб стати учасником дійства, вільно імпровізувати, – для сучасного українського громадянина, стурбованого проблемою виживання, не може бути й мови. Небезпечним наслідком такої суспільної індіферентності є масовий алкоголізм, що підтверджують статистичні дані [6], як сурогатний спосіб досягнення душевного комфорту в компанії чи наодинці з самим собою.

Отже, політична атмосфера є безпосередньою присутністю у святі. Фальш, протиріччя, розлади у суспільстві повною мірою відчуваються й тут. Масовий захід, ініційований владою та не підкріплений життєвою правдою, не відповідає суті народного дійства та нежиттєздатний. Свято як засіб утвердження політичного устрою здатне чинити могутній виховний вплив, що з надзвичайною силою проявляється тоді, коли певні ідеї й засади стають власне всенародними і відповідають реаліям життя. Відчуття солідарності, правди, надії, радості, скорботи – глибокі переживання, що тісно поєднували і еднають сьогодні людей, – виховують свідоме ставлення до дійсності, слугують по нині цілеспрямованому формуванню патріотизму, національної гордості, гідності, політико-моральної єдності народу та сповідувannya єдиних духовних потреб.

У період розбудови української держави перспективою вважається орієнтація виховання на основі національної культури. Масові театралізовані свята в період національного відродження повинні сприяти органічному й коректному засвоєнню людиною національної культури, зокрема й таких її складових, як економічна культура, культура життєвого самовизначення, моральна й естетична культура. Національне виховання й піднесення має зосереджуватись на поширенні знань народу про своє минуле, виховувати й формувати творчий підхід до національних надбань. Таким чином, головною метою національного виховання є формування й зрощення патріотизму, сповідувannya ідей державного, суспільного і культурного творення. Нині в Україні духовний розвиток кожного громадянина традиційно пов'язаний з розвитком культури, і, зокрема, масових театралізованих свят як її елементу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні масового театралізованого свята як особливого типу прояву культурного буття соціуму, де відображені та злиті воедино людські уявлення, принципи реального життя, фіксуються і набувають подальшого розвитку культурні надбання народу, що є історично зумовленим чинником процесу становлення національної культури.

Висновки. Демократичність масових театралізованих свят відповідає організації суспільства, а значить успадковує всі характеристичні ознаки системи. А тому, цілком природно, що Україна як молода економічна система, держава, розв'язує власну соціальну ситуацію, яка є для пострадянського суспільства незнайомою, інакшою, новою, за рахунок вироблення свого власного ставлення до

існуючого. Таким чином, можна зробити висновок про те, що масові свята відображають позицію народу щодо віри в ідеали та відображають рівень якості взаємостосунків суспільства. Ось чому, саме останнім часом, після «революції гідності» (як і «помаранчевої») в Україні, яка власне продемонструвала всі позитивні та негативні якості як регульованого, так і повністю стихійного масового дійства, чітко окреслюється якісне зростання інтересу до масових дійств, зокрема масових театралізованих свят. Що, в свою чергу, ще раз підтверджує їх роль та вплив як вагомого чинника у формуванні й становленні національної культури держави.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у ґрунтовному дослідженні специфіки стихійних масових театралізованих дійств та їх політичного характеру як прояву підсвідомого народу країни.

Література

1. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – [2-е изд.]. – М. : Худож. лит., 1990. – 543 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу (етнографічний нарис) / О. Воропай. – К.: Оберіг, 1993. – 589 с.
3. Генкин Д. Массовые праздники. – М.: Просвещение, 1975. – С. 44.
4. Логвінова О.О. Концепція театралізації як прояв видовищної культури / О.О. Логвінова // *Культура і Сучасність* : альманах. – 2014. – № 2. – С. 49–53.
5. Морено Дж. Видение дублера: Морено и Достоевский / Джозеф Морено // *Психодрама и современная психотерапия*. – 2003. – № 4 (5). – 80 с.
6. Структура сукупних витрат домогосподарств / Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Фрейд З. Введение в психоанализ : лекции : пер. с нем. / коммент. М. Г. Ярошевского. – М. : Наука, 1989. – 455 с.
8. Шарев И. Театр народных масс. – Л.: Гитис, 1978. – С. 25.
9. Cremona V.N. Theatrical Events. Borders – Dynamics – Frames / Cremona Vicky Ann, Peter Eversmann, Hans van Maanen, Willmar Sauter, John Tulloch. – Amsterdam / New York, NY, 2004. – VI – 398 p.

References

1. Bakhtin, M. (1990). Creativity Francois Rabelais and the folk culture of the Middle Ages and the Renaissance. Moscov: Khudozh. lit. [in Russian].
2. Cremona, V.N. (2004). Theatrical Events. Borders – Dynamics – Frames. Amsterdam. New York, NY.
3. Freyd, Z. (1989). Introduction to Psychoanalysis: Lectures (M.G. Yaroshevskogo, Trans). Moskov: Nauka [in Russian].
4. Genkinm, D. (1975). Mass holidays. Moscov: Prosveshchenie [in Russian].
5. Lohvinova, O.O. (2014). Concept of theatricalization as a manifestation of spectacular culture. *Kultura i Suchasnist: almanakh*, 2, 49–53 [in Ukrainian].
6. Moreno, Dzh. (2003). Vision of the understudy: Moreno i Dostoevskiy. *Psikhodrama i sovremennaya psikhoterapiya*, 4 (5), 80 [in Russian].
7. Sharoev, I. (1978). Theater of the masses. Leningrad: Gitis [in Russian].
8. State Statistics Service of Ukraine. Structure of total household expenses. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Voropai, O. (1993). The customs of our people (ethnographic essay). Kyiv: Oberih [in Ukrainian].